

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Internationale Betrekkingen in perspectief
Keulen, S.

Citation

Keulen, S. (1988). Boekbespreking van: Internationale Betrekkingen in perspectief. *Acta Politica*, 23: 1988(4), 503-507. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449689>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449689>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De bundel is wat uitgangspunt betreft een welkome verschijning. Een inventarisatie van theorievorming is, zeker binnen een zo divers vakgebied, geen overbodige luxe. Natuurlijk is het overzicht dat in deze bundel wordt geboden een compromis tussen breedte en diepgang. Enerzijds kan in een bundel van 330 bladzijden niet elk onderwerp aan de orde komen. Anderzijds is daardoor de ruimte geschaapt voor een meer gedetailleerde behandeling van de gekozen onderwerpen. Auteurs en studies kunnen nu vaak op zo'n manier worden behandeld dat de nieuwsgierigheid naar de oorspronkelijke werken wordt opgewekt. Met de literatuurverwijzingen – helaas geen auteursregister – wordt deze interesse vervolgens in goede banen geleid. Voor onderwijsdoeleinden en zelfstudie van de geïnteresseerde leek is deze bundel naar mijn oordeel dan ook zeer geschikt.

Over een bundel met een zo diverse samenstelling vallen vele dingen te zeggen. Het is echter niet mijn bedoeling in te gaan op de pro's en contra's van ieder hoofdstuk afzonderlijk. Ik wil echter wel drie punten bespreken die mij in diverse hoofdstukken opvielen en te maken hebben met het verschijnsel theorie. Naar mijn mening is het namelijk op z'n minst opmerkelijk te noemen dat in een bundel, die 'theorieën, concepten en kaders' wil behandelen, de discussie over de rol van theorieën in de wetenschap, of de eisen die aan theorieën moeten worden gesteld, niet expliciet wordt behandeld en slechts bij enkele auteurs zijdelings aan de orde komt.

Als eerste punt wil ik het mogelijk falen van een theorie bespreken. In de eerste twee hoofdstukken wordt het debat tussen realisme en globalisme uitvoerig weergegeven. Het theoretische gedeelte van deze woordenstrijd komt echter slecht uit de verf. De kritiek van de globalisten, zoals die door Leurdijk wordt weergegeven, dat de staat-als-actor-benadering 'te kort schiet doordat boven de structuur van staten een wereldsamenleving is gegroeid als nieuwe analyse-eenheid' (p. 60), komt namelijk voort uit een verkeerde hantering van het begrip theorie. Een theorie waarin slechts staten voorkomen, kan inderdaad moeilijk een verklaring geven van wereldomvattende processen, waarin tevens transnationale en subnationale actoren optreden (p. 39-40). Als een theorie bepaalde verschijnselen die buiten haar bereik liggen niet kan voorspellen of verklaren, kan dit echter niet als falen worden geïnterpreteerd. Dezelfde redenering gaat op voor het hoofdstuk van Koch over het structuralisme van Kenneth Waltz. Koch verwijt Waltz dat hij in zijn theorie de staat op ahistorische wijze definieert. Een algemene theorie zou volgens Koch minstens ook een theorie moeten omvatten waarmee het proces van staatsvorming kan worden verklaard (p. 257). Iedereen zal het erover eens zijn dat een theorie met een dergelijke surplusinhoud te verkiezen valt boven de theorie van Waltz. Maar nogmaals: dit is geen reden om de benadering van Waltz als te beperkt te omschrijven. In zijn *Theory of International Politics* maakt Waltz vaak een vergelijking met de economie en als we deze in dit geval doortrekken: ziet u een econoom ervoor pleiten dat de economie pas een zinvolle verklaring van economische verschijnselen kan geven indien een theorie wordt opgenomen waarin het tot stand komen van de bedrijfsgewijze productie wordt verklaard?

Pas wanneer de werkelijkheid strijdig is met de voorspellingen die uit een theo-

rie zelf worden afgeleid, kan van falen worden gesproken. Een fraai voorbeeld in dezen is nog altijd de imperialismetheorie van Hobson, zoals deze in hoofdstuk 3 door Junne wordt behandeld (p. 70). Een empirische theorie, die na toetsing aan de feiten onhoudbaar bleek. Junne besteedt overigens geen aandacht aan dit falen van de theorie. Daardoor blijft helaas ook onvermeld dat het grote verschil tussen de imperialismetheorieën van Hobson en Lenin is dat de laatste zijn theorie zo construeerde dat deze nooit door de feiten weerlegd kan worden. De theorie van Hobson daarentegen draagt bij aan onze kennis, aangezien we nu weten dat de wereld niet in elkaar zit zoals zijn theorie beschrijft.

Wil er sprake zijn van een 'progressive problem shift' in de wetenschap, dan zullen aan het falen van een theorie consequenties moeten worden verbonden. In de LIB blijft juist dit echter vaak achterwege, zoals de hoofdstukken over integratie en regimes duidelijk maken. Nadat Pijpers het functionalisme nogmaals naar de slachtbank van de empirie heeft geleid, ontmaskert Rood vervolgens de regimeliteratuur als een voortzetting van dit functionalisme. Zelfs het falen van een theorie leidt op het terrein van de LIB dus niet tot wetenschappelijke progressie. Rood illustreert dit met een citaat van Susan Strange dat ik u niet wil onthouden: 'The pushy professors of the 1980's can have the same old arguments as their elders but can flatter themselves that they are breaking new ground by using a new jargon' (p. 205). Dit verschijnsel lijkt mij een van de gevolgen van de geringe aandacht die binnen de LIB bestaat voor de rol van theorieën.

Een tweede punt dat mij in de bundel is opgevallen heeft betrekking op de eisen die aan de axioma's in een empirische theorie kunnen worden gesteld. Ondanks het feit dat Newton een massa als een punt definieerde en in de eerste gastheorieën moleculen als volledig elastische balletjes werden voorgesteld, zijn er nog steeds veel sociale wetenschappers die achterdochtig worden als in een sociaal-wetenschappelijke theorie een theoretische veronderstelling wordt gemaakt. Een gedeelte van de weerstand tegen de staat-als-actorbenadering lijkt hierop terug te voeren, gezien de opmerking van Van Staden in hoofdstuk 1 dat de realisten zich schuldig maken 'aan een ongeoorloofde simplificatie wanneer zij de buitenlandse politiek van een land herleiden tot rationele berekeningen van individuele staatslieden' (p. 50). Er is echter geen wetenschap denkbaar zonder iets aan te nemen. Verwerping van theorieën kan dan ook nooit plaatsvinden op grond van het argument dat de axioma's van deze theorieën onrealistisch zouden zijn. Allison zegt hierover in zijn boek *Essence of Decision* – waar Van Staden zich op beroept – het volgende: 'The regularity with which this error (het verwerpen van "onrealistische" axioma's, SK) is resurrected in the social sciences is disheartening. The natural sciences and the philosophy of science have relegated it to an appropriate methodological dump' (Allison 1971: p. 286). Als Allison met zijn werk iets duidelijk heeft willen maken, dan is het wel dat verschillende benaderingen, elk met eigen aannames, ieder zinvolle antwoorden kunnen geven. Daarbij moet ook nog worden opgemerkt dat een verregaande reductie van de werkelijkheid in andere takken van wetenschap vaak gevolgd is door theoretische – en dus praktische – vooruitgang.

Daarop aansluitend wil ik als derde en laatste punt hier de afstand tussen theorie en werkelijkheid bespreken. Een theorie stelt ons in staat om verbanden te leggen. Dat algemenere theorieën daarbij te verkiezen zijn is vrijwel onomstreden. Fragmentatie van theorieën, teneinde situaties nog 'uitputtender' of 'preciezer' te kunnen analyseren of classificeren, is een doodlopende weg. Enkele duidelijke voorbeelden hiervan worden genoemd in het hoofdstuk van Soetendorp over besluitvorming en buitenlands beleid. Het raamwerk dat door Snyder, Bruck en Sapin in 1962 in elkaar werd gezet, is vanwege zijn complexiteit slechts één keer toegepast, door Paige in zijn studie *The Korean Decision* uit 1968. En wat te denken van de 'pretheorie' van Rosenau, die met zestien verschillende maatschappijtypen en vijf categorieën variabelen het tot stand komen van buitenlands beleid wilde verklaren. Ook dit ontwerp was een treurig lot beschoren. Naar mijn mening valt vooruitgang binnen de LIB vooral te verwachten in het construeren van meer formele theorieën. De speltheorie, zoals Siccama die gebruikt in zijn hoofdstuk over afschrikking en oorlog, ontleent haar vergaande praktische implicaties aan haar eenvoud en dwingende redeneringen. Ook de modellen die vanuit de economie door beginnen te dringen, zoals in het werk van Waltz, bieden perspectief voor vooruitgang, omdat ze erin slagen de verbinding te leggen tussen de micro- en macroanalyse-niveaus.

Concluderend wil ik stellen dat de redacteurs van deze bundel zeker in hun opzet zijn geslaagd, waar zij een beeld hebben willen schetsen van de stand van zaken in de LIB. Vooral het tweede deel valt daarbij in positieve zin op. Des te spijtiger is het dat de redacteurs zich niet hebben willen wagen aan een evaluatie van die situatie. Nu rest hun slechts de constatering dat de verdeeldheid onder de vakgenoten nog steeds toeneemt. Om dan vervolgens te concluderen dat vooralsnog de verbetering van het publieke debat de belangrijkste opgave voor de LIB is, lijkt mij gezien deze onbevredigende situatie nogal aanmatigend. Men zou zich beter tot taak kunnen stellen het debat tussen de beoefenaren van de LIB te verbeteren.

S. Keulen

Prof. dr. G.E. Lock, **'Filosofie van de politieke wetenschappen'**, Martinus Nijhoff, Leiden 1987 (serie wetenschapsfilosofie).

Na een eerste lezing van Locks boek over de filosofie van de politieke wetenschappen maakte een lichte paniek zich van mij meester. Wat had ik al die jaren gedaan? Was ik een door Lock aangesproken politicoloog die zich bedient van methoden 'die door de natuurwetenschappen al lang zijn afgezworen', die niet weet op welke vooronderstellingen klassieke significantietoetsen zijn gebaseerd, die het 'elementaire verschil' tussen correlatie en causaliteit veronachtzaamt, die 'geen kennis lijkt te hebben genomen van het bestaan van de wiskundige (stem)theorie', die behoort tot degenen die 'zelden opmerken' dat het optreden van politieke partijen kan lei-

den tot varianten van de Ostrogorski-paradox en die bovendien de inzichten van Spinoza en Jon Elster over het hoofd heeft gezien? En als het niet over mij gaat, over wie dan wel? Werd het werk van Daalder bedoeld? Of dat van Stuurman, Denters, De Vree, Hoogerwerf, Van der Eijk, Van Putten of hun buitenlandse geestverwanten? Waar was ik eigenlijk mee bezig geweest als ik me niet herken in het beeld dat Lock schetst van de filosofie van 'het merendeel', 'sommigen', 'veelen' die zich 'politieke wetenschapper' noemen?

In zijn voorwoord schrijft Lock dat hij 'niet de bedoeling heeft om een theorie of een methode voor te schrijven, ook niet om concrete problemen op te lossen, maar om moeilijke vragen op te werpen' (p. 7). Hij doet dat door een selectie te maken van thema's waarvan hij vermoedt dat 'ze essentieel zijn voor het onderwerp dat door de titel van het boek is aangegeven' (p. 8). De gekozen thema's zijn ondergebracht in drie delen. In het eerste deel behandelt Lock de grondslagen van kennisverwerving, in het tweede aspecten van methodologie en in het derde de ethiek. Twee pagina's literatuur besluiten het boek; noten of specifieke referenties ontbreken.

De behandeling van de grondslagen van de kennisverwerving start met de vraag wat het verschil is tussen verklaren en voorspellen. Voor het opstellen van verklaringen moet de onderzoeker begrijpen wat het motief en de betekenis is van hetgeen mensen zeggen en doen, terwijl dat volgens Lock bij voorspellingen achterwege kan blijven. Dat betekent dat motieven, doelstellingen of intenties een centrale rol spelen in sociaal-wetenschappelijke verklaringen. Lock behandelt de problemen verbonden aan het opnemen van dergelijke oriëntaties in causale schema's en geeft een samenvatting van de 'drie lagen' die Elster in dit verband onderscheidt. In de eerste plaats moet men een causale verklaring geven van de denkbelden van individuen. Ten tweede zoekt men een intentionele verklaring voor het gedrag van een individu in termen van diens denkbelden. Ten slotte benut men wederom een causale verklaring om maatschappelijke verschijnselen als resultante van individueel gedrag te kunnen interpreteren. Lock illustreert deze werkwijze met korte uiteenzettingen over de marxistische visie op het marktmechanisme, het prisoner's dilemma, het theorema van Arrow en het free-rider probleem.

Het deel over de grondslagen van de kennisverwerving bevat verder een nader onderzoek van de kenmerken van causale wetten. Uitgaande van de klassieke formulering van Hempel, behandelt Lock de diverse varianten van het modelbegrip en de verschillen tussen waarnemingstaal en theoretische taal. Een wel erg lang uitgevallen intermezzo over enkele 'problemen bij statistische verklaring' en het verschil tussen correlatie en causaliteit, leidt tot de weinig opzienbarende conclusies dat vaststelling van significantieniveaus niet eenvoudig is, dat de toepassing van wiskundig-statistische methoden 'geen garantie kan zijn' voor wetenschappelijkheid en dat correlatie niet synoniem is met causaliteit. Het eerste deel van het boek wordt besloten met een heldere uiteenzetting over diverse aspecten van functionele verklaringen en enkele opmerkingen over de relatie tussen de keuze van bepaalde methoden en theorieën enerzijds en maatschappelijke ontwikkelingen anderzijds.

Onder de titel 'methodologie' behandelt Lock in het tweede deel van zijn boek de formele stemtheorie en de inzichten van Spinoza. Omdat er vele methoden in de politicologie worden gebruikt ('de historische benadering, de juridische benadering, de economische benadering, enzovoorts'), die volgens Lock 'vrij bekend' zijn, kiest hij 'wegens gebrek aan plaatsruimte' voor de beschrijving van 'één speciale methode'. Zich baserend op het overzicht van Dummett, stelt Lock de invloed van verschillen in stemprocedures en diverse varianten van de Ostrogorski-paradox aan de orde. Hij keert daarna terug naar de kernvraag over de relatie tussen menselijke intentie en causale verklaring. Naar zijn oordeel bevat het werk van Spinoza de oplossing voor tal van problemen: '*In menig opzicht liggen Spinoza's denkbeelden zelfs vóór op die van de moderne politieke wetenschap*' (p. 92, cursivering in origineel). Helaas licht Lock deze intrigerende stelling niet verder toe. Het belangrijkste winstpunt van een terugkeer naar Spinoza is volgens hem het inzicht dat men bij causale verklaringen niet alleen de gevolgen maar vooral ook de oorzaken van de 'publieke opinie' moet bezien, zodat deze benaderingswijze voldoet aan '*de reeds meermalen gestelde eis dat de denkbeelden van de "gewone man" over de wereld van het politieke begripelijk moeten worden gerespecteerd*' (p. 95, cursivering in origineel). Geheel ten onrechte veronderstelt Lock dat de betekenis en de relevantie van dergelijke cryptische mededelingen geen toelichting en uitleg behoeven.

In het derde en laatste deel van zijn boek behandelt Lock de vraag naar de waardevrijheid van de wetenschap en die naar de relatie tussen normen en feiten. Voor de beantwoording van de eerste vraag beperkt hij zich tot het onderscheid tussen wetenschappelijke definities van begrippen als legitimiteit en democratie en de betekenis van die termen in het gangbare spraakgebruik. De tweede vraag wordt geïllustreerd door een boeiende uiteenzetting over het probleem van de komende generaties in het licht van de denkbeelden van Parfit hierover.

Hoewel Lock vele belangwekkende problemen van wetenschapsbeoefening in kort bestek heeft samengevat, vrees ik dat zijn boek weinig relevant is voor politicologen. De belangrijkste oorzaak hiervan heb ik in de inleiding al aangeduid. Lock stelt dat de filosoof 'niet veel meer (kan) doen dan moeilijke vragen stellen' en commentaar geven op filosofische claims van wetenschapsbeoefenaren (p. 119). Dat lijkt me een juiste en uiterst belangwekkende taakopvatting. Vereist is dan echter wel dat de vragensteller/commentator specificceert *aan wie, over wat, welke* vraag of opmerking wordt voorgelegd en dat de discussiant rekening houdt met eerder gegeven antwoorden op dezelfde vragen en opmerkingen. Lock heeft die duidelijkheid zorgvuldig vermeden. Het gevolg is dat hij nergens in zijn boek ingaat op de (pogingen tot) antwoorden die in de moderne politicologie zijn beproefd om aan bedenkingen zoals hij die opnoemt tegemoet te komen. Het boek is dan ook geen zelfstandige bijdrage aan een discussie maar een herhaling van legitieme vragen.

Enkele voorbeelden kunnen de beperkingen van dit boek verduidelijken. Bij de behandeling van de relaties tussen oriëntaties en gedrag geeft Lock de problemen weer en baseert hij zich geheel op het werk van Elster. Het schema van Elster is echter bepaald niet uniek of origineel. Een vrijwel identieke benadering ligt al ge-

ruime tijd ten grondslag aan vrijwel al het moderne, empirisch onderzoek op het terrein van de politieke cultuur. Lock had zijn bespreking dus niet behoeven te beperken tot wat algemene begrippen maar nu juist de resultaten van een dergelijke aanpak in theoretisch *en* empirisch perspectief kunnen bespreken. Een tweede voorbeeld betreft zijn opmerkingen over het gebruik van statistische technieken. Ook hier blijft Lock steken op elementair niveau door in zijn bespreking uitsluitend in te gaan op enkele vooronderstellingen van de inferentiële statistiek. Op methodisch-technisch terrein is men inmiddels echter wel wat verder dan het gebruik van Pearson-coëfficiënten of lineaire regressie en de vele non-parametrische technieken zijn nu juist ontwikkeld om de door Lock genoemde bezwaren te ondervangen. De vraag is niet of dat een heilzame ontwikkeling is; van belang is hier slechts dat Lock de discussie vermijdt door dergelijke benaderingen geheel te negeren. Zo kan ik nog wel even doorgaan. Waarom de formele benadering in een bijzondere positie geplaatst en geen woord gewijd aan de teleurstellende resultaten van die aanpak in empirisch onderzoek? Waarom aandacht voor de verschillen in theoretische taal en waarnemingstaal zonder het vele werk op het terrein van de operationalisatie van begrippen te noemen? Waarom het probleem van de waardevrijheid uitsluitend opgevat als een begripsmatige kwestie en niet ook als een logisch probleem zoals bedoeld door Brecht? Waarom zijn er geen voetnoten opgenomen om precies aan te geven wie er toch steeds wordt bedoeld met aanduidingen als 'menig politieke wetenschapper', 'vele sociale wetenschappers', 'het merendeel van', enzovoorts?

Locks boek is bedoeld als een selectie van de vragen die hij aan politicologen zou willen stellen. Het is – zoals hij zelf opmerkt – geen leerboek van de politiek-wetenschappelijke methode en het heeft ook niet de pretentie maatstaven aan te bieden. Mijns inziens blijkt uit deze publikatie nog eens dat 'de praktizerende politicoloog' door de filosoof, methodoloog of wetenschapstheoreticus nauwelijks serieus wordt genomen. De vragen zijn steeds weer dezelfde en de dialoog wordt ontweken. Als Lock de moeite had genomen om zijn opmerkingen consequent te adstrueren met voorbeelden uit modern politicologisch onderzoek en had aangegeven hoe actueel zijn vragen nog steeds zijn, dan had hij niet alleen de filosofie *van* de politieke wetenschappen maar ook die *voor* de politieke wetenschappen kunnen behandelen. Nu sterkt zijn boek mij in de overtuiging dat de arbeidsverdeling tussen filosoof en wetenschapsman tot een minimum beperkt dient te worden. Wright Mills zei het al lang geleden in *The sociological imagination*: 'Every man his own methodologist! Methodologists! Get to work!' (1970 edn., p. 137).

Jan van Deth.